

АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

Калужна Оксана Михайлівна

УДК 343.982.4 : 343.51

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЦТВА**

**12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза**

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Київ – 2007

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Береський Ярослав Осипович,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
доцент кафедри кримінального процесу і криміналістики

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України
Гончаренко Владлен Гнатович,
Академія адвокатури України,
професор кафедри кримінального процесу і криміналістики

кандидат юридичних наук, доцент

Біленчук Петро Дмитрович,
Київський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри досудового розслідування

Захист відбудеться “4” вересня 2007 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.122.01 в Академії адвокатури України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 27

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Академії адвокатури України за адресою: 01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 27

Автореферат розісланий “_20_” липня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат юридичних наук, доцент

О.П. Кучинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Згідно Конституції України забезпечення економічної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави, справою всього Українського народу (ч.1. ст 17). Наведене та інші (ч.2 ст. 92, ст. 99) конституційні положення спрямовують і механізм правового регулювання емісії та обігу грошей, державних цінних паперів, білетів державних лотерей, а також правоохоронну діяльність і наукові дослідження, в тому числі й розробку криміналістичних засобів та методів розкриття злочинів у цій сфері. Все це в комплексі покликано забезпечити стабільність грошової одиниці України, як однієї з передумов економічного росту і підвищення соціального рівня життя її громадян. Тимчасом одним з каталізаторів інфляційних процесів, що дестабілізує фінансово-кредитні відносини і підриває регулювання грошового обігу, є надходження і використання в ньому як засобу платежу підроблених грошових знаків і цінних паперів.

Отож, підтримання рівноваги між товарною і грошовою масами та контроль за інфляцією досягається не лише регулятивною діяльністю держави з використанням правових і економічних інструментів, а й у відповідній частині – правоохоронною її діяльністю шляхом своєчасного викриття фактів фальшивомонетництва й реалізації невідворотності відповідальності осіб, що його вчинили. Вивчення слідчо-судової практики дає підстави говорити, що боротьба з фальшивомонетництвом становить значну складність для практичних працівників як через високий, як правило, професіоналізм, переважно груповий характер, розгалужені міжрегіональні, іноді транснаціональні зв'язки його суб'єктів, мінімальну кількість слідів, які ведуть до джерела походження підробок, а на загал - через труднощі формування доказової бази для притягнення до відповідальності учасників цієї злочинної діяльності. Щороку збільшується кількість вилучених з обороту підроблених банкнот із різними комбінаціями поліграфічних і репрографічних способів їх виготовлення, з відтворенням більшості захисних елементів, що дозволяє віднести їх до класу “суперпідробок”. Модернізуються усталені й виникають нові способи підробки. Ці обставини вимагають належної професійної підготовки оперативних працівників і слідчих, в тому числі володіння ними знаннями про криміналістично значущі ознаки та закономірності вчинення фальшивомонетництва. Останні, будучи засобом інформаційного забезпечення розкриття конкретних злочинів, підвищують ефективність пошуково-доказової роботи. Забезпечення оперативно-слідчих працівників систематизованими відомостями про раніше розслідувані аналогічні випадки фальшивомонетництва є особливо важливим в умовах сьогодення, коли до суду з обвинувальним висновком надходить тільки 22,2% (середній показник за 2003-2006 рр.) від порушених кримінальних справ цієї категорії, а у понад 60% справ слідство зупиняється за п.3 ч.1 ст. 206 КПК України через невстановлення осіб, які вчинили злочин.

Сучасне фальшивомонетництво – відносно нове за поширенням і постійно оновлюване за способами вчинення явище у практиці вітчизняних правоохоронних органів, і методика його розслідування ще не досягла достатнього висвітлення у

криміналістичній науці. Зокрема, фактично відсутня ґрунтовна, системно розроблена її ретроспективна частина – криміналістична характеристика фальшивомонетництва, хоча напрацювання в даному напрямку звичайно є. Однак вони з'явилися у рамках і відповідно до мети вирішення більш широких проблем або ж під кутом зору окремих аспектів. Так, в роботах, присвячених техніко-криміналістичній експертизі паперових грошей (В.В.Бірюков, О.В.Воробей, В.В.Коваленко, В.П.Лютов, С.Ю.Петряєв, Д.В.Пузанков, Є.В.Старіков та ін.), увага зосереджена на морфологічних ознаках і способах їх підроблення. У роботах, присвячених розслідуванню фальшивомонетництва (Є.І.Козаков, В.С.Мацішин, А.С.Ніколаєва, Є.В.Прохорова, В.П.Пуляхин та ін.), його криміналістична характеристика не знайшла достатнього опрацювання.

Наукова цінність розробок різних аспектів криміналістичної проблематики фальшивомонетництва у працях зазначених дослідників – безсумнівна. Та комплексному дослідженню на монографічному рівні теоретичні і прикладні питання криміналістичної характеристики фальшивомонетництва не піддавались. При цьому частина з них вивчені недостатньо повно або є дискусійними. Окремі з них не розглядались взагалі. До таких, насамперед, слід віднести: наукове обґрунтування структури криміналістичної характеристики фальшивомонетництва з метою забезпечення її системних властивостей; окремі її елементи; однозначні і вірогідні взаємозалежності між її елементами, способами виготовлення підробок і способами організації їх збуту, способами вчинення нових форм фальшивомонетництва, криміналізованих КК України 2001 р.; напрями і механізм використання криміналістичної характеристики фальшивомонетництва у методиці його розслідування та у практичній роботі суб'єктів доказування.

Всі перелічені обставини і зумовлюють актуальність і вибір теми дисертаційного дослідження, його наукове і практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація підготовлена в межах наукової теми кафедри кримінального процесу та криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка: “Проблеми захисту прав та законних інтересів особи у кримінальному процесі в умовах його реформування” (номер державної реєстрації 0103U005941).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертації є розроблення криміналістичної характеристики фальшивомонетництва. Досягнення поставленої мети вимагає вирішення таких основних взаємопов'язаних **завдань**:

- осмислити теоретичні основи криміналістичної характеристики злочинів з метою їх конкретизації стосовно криміналістичної характеристики фальшивомонетництва;
- проаналізувати теоретичні підходи до виділення елементів криміналістичної характеристики злочинів з метою визначення структури (елементів) криміналістичної характеристики фальшивомонетництва;
- вивчити практику вчинення фальшивомонетництва з метою узагальнення даних про елементи злочинної діяльності даного виду і виявлення взаємозв'язків між ними;

- визначити предмет посягання як елемент криміналістичної характеристики фальшивомонетництва, виділити і розкрити його криміналістично значущі ознаки;

- виявити, узагальнити, систематизувати сучасні способи виготовлення підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державних лотерей, описати їх на основі розроблених класифікаційних систем у взаємозв'язку з характерними для них знаряддями і засобами, обстановкою, слідами вчинення та в обумовленості мотивом і метою, яку переслідують злочинці; проаналізувати їх зв'язок зі способами організації і здійснення наступного збуту;

- виявити особливості і здійснити класифікацію фальшивомонетників та їх злочинних груп, показати критерії, що зумовлюють віднесення їх до певного типу;

- проаналізувати наукові напрацювання щодо значення криміналістичних характеристик злочинів; простежити, встановити і показати напрями і механізм (принцип) використання криміналістичної характеристики фальшивомонетництва на практиці.

Об'єктом дослідження є діяльність: 1) злочинців щодо виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту, а також збуту підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї; 2) оперативно-слідчих працівників із викриття і розслідування означених злочинів; 3) зі здійснення правосуддя у цих справах.

Предметом дослідження є: закономірності механізмів виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту, а також збуту підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї і закономірності механізмів слідоутворення при цьому.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становлять філософські, загальнонаукові і спеціальні методи. *Діалектичний метод* дозволив пізнати механізми вчинення та слідоутворення фальшивомонетництва у їх розвитку і взаємозв'язках. *Системно-структурний метод* передусім сприяв осмисленню й аналізу теоретичних положень концепції криміналістичної характеристики злочинів і методологічних засад, які лежать в їх основі, що дозволило виявити вимоги до формування криміналістичних характеристик окремих видів злочинів. Як такий, що наперед визначає ієрархізацію системи, системно-структурний метод також дав змогу комплексно дослідити систему криміналістично значущих ознак фальшивомонетництва як єдиного цілого, здійснити декомпозицію криміналістичної характеристики фальшивомонетництва на системи нижчого рівня (її структурні елементи), при якій кожен елемент досліджувався автономно, але у зв'язку та взаємодії з іншими елементами, причому з обов'язковим врахуванням загальної мети системи. У комплексі з системно-структурним широко використано *формально-логічні методи: синтез, аналіз, індукція, дедукція, аналогія*, в тому числі й для аналізу основних понять концепції криміналістичної характеристики злочинів; формулювання дефініцій і висновків, вироблення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства; класифікації й аналізу ознак предмета посягання, способів вчинення фальшивомонетництва. *Методи спостереження, вимірювання,*

опису, порівняння й узагальнення застосовано при безпосередньому дослідженні ознак підроблених грошових знаків; *історичний* - для дослідження розвитку способів фальшивомонетництва, факторів, що зумовлюють їх видозміну; *порівняльно-правовий* – для порівняльного аналізу думок вчених, категорій і дефініцій, норм права; для пошуку об'єктивних засобів встановлення ступеня подібності підробок грошових знаків до оригіналів; *конкретно-соціологічний* - для збирання емпіричного матеріалу про сучасні способи вчинення і ознаки особи фальшивомонетника; *статистичний* – для вивчення стану, динаміки, структури фальшивомонетництва й ефективності боротьби правоохоронних органів з цими злочинами; *моделювання* – для висвітлення моделей подій фальшивомонетництва, технологій різних способів підроблення, механізму використання криміналістичної характеристики фальшивомонетництва у діяльності суб'єктів доказування; для побудови проектів правових норм.

Загальнотеоретичну базу дисертації забезпечили праці вчених в галузі філософії, теорії держави і права, банківського, фінансового, цивільного права, кримінального права та процесу, криміналістики, кримінології, економічної теорії, інформатики, поліграфії та цифрових технологій друку. В числі наукових джерел важливе місце займають роботи науковців України й інших держав, присвячені теоретичним засадам криміналістичної характеристики злочинів, таких як В.П.Бахін, Р.С.Белкін, П.Д.Біленчук, О.М.Васильєв, І.О.Возгрін, В.К.Гавло, І.Ф.Герасимов, В.Г.Гончаренко, Г.А.Густов, Л.Я.Драпкін, В.А.Журавель, В.А.Іщенко, Н.І.Клименко, О.Н.Колесниченко, В.О.Коновалова, І.І.Котюк, В.К.Лисиченко, Г.А.Матусовский, В.О.Образцов, В.В.Радаєв, М.В.Салтевський, М.О.Селіванов, А.В.Старушкевич, В.В.Тіщенко, В.Ю.Шепітько, М.П.Яблоков та ін.

Емпіричну базу дослідження склали результати:

- вивчення і узагальнення за спеціальною методикою 205 кримінальних справ про виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту і збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державних лотерей за 2000-2006 рр.; опублікованих витягів з ухвал Верховного Суду України;
- аналізу статистичних даних Департаменту інформаційних технологій МВС України про реєстрацію злочинів та рух кримінальних справ зазначеної категорії;
- аналізу висновків експерта і колекцій зразків підроблених грошей у НДЕКЦ при ГУ МВС України у Львівській та Рівненській областях з метою виявлення способів їх підробки;
- аналізу офіційних звітів, довідок, іншого практичного матеріалу у підрозділах МВС України, судах, опублікованих оглядів слідчо-судової практики, прес-релізів.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Дана робота є першим в Україні комплексним дослідженням, у якому на основі загальної теорії криміналістики, наукових основ криміналістичної методики, використовуючи знання суміжних і технічних наук, адекватно сучасному стану, якісним змінам вчинення фальшивомонетництва і потребам практики його розслідування, зроблено докладний аналіз елементів механізмів вчинення та механізмів слідоутворення фальшивомонетництва у

їх взаємозв'язках та сформовано за його результатами криміналістичну характеристику означеного виду злочинів як основу методики їх розслідування та як інформаційний інструмент пізнавальної діяльності у цій сфері практики.

У дисертації обґрунтовується низка концептуальних у теоретичному і важливих у практичному плані положень і висновків, які є новими або доповнюють традиційні підходи, розширюють понятійний апарат науки криміналістики і які, власне, виносяться **на захист**. Зокрема, *вперше*

- систематизовано представлено сутнісні риси криміналістичної характеристики злочинів, які по суті є умовами (вимогами), що ставляться наукою до формування криміналістичних характеристик окремих видів злочинів, в тому числі фальшивомонетництва, і забезпечують виконання ними своїх функцій;

- з метою забезпечення системних властивостей криміналістичної характеристики злочинів запропоновано в якості критерію для виділення її структурних елементів використовувати елементи механізму злочинної діяльності (злочину), закономірності якого є тим феноменом, що дозволяє представити криміналістично значущі відомості про злочинну діяльність певного виду у взаємозв'язках між собою;

- визначено та обґрунтовано напрямки (можливості) практичного використання криміналістичної характеристики виду злочинів, і фальшивомонетництва включно, по вертикалі – в окремій криміналістичній методиці, і по горизонталі – у інших галузях криміналістики, а також в діяльності суб'єктів доказування;

- виходячи з об'єкта і предмета криміналістики, потреб пошуково-доказової діяльності, обґрунтовано, що *предмет посягання як елемент криміналістичної характеристики злочинів* – це будь-які фізичні об'єкти (речі), задіяні злочинцем у механізмі злочинної діяльності і механізмі слідоутворення, з приводу яких ця діяльність ведеться (у процесі якої вони обертаються у свою власність, володіння чи користування, знищуються, створюються, перетворюються, використовуються іншим чином) і внаслідок взаємодії яких з іншими елементами механізму злочину залишаються ідеальні й матеріальні сліди;

- обґрунтовано визначення у якості предмета посягання фальшивомонетництва підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державних лотерей; виділено та досліджено їх криміналістично значущі ознаки: родові, окремі і групові;

- встановлено теоретичні та емпіричні підстави для здійснення опису об'єктивних ознак фальшивомонетництва за такою схемою взаємопов'язаних компонентів: “дії, прийоми з готування, вчинення і приховування злочину - час і місце вчинення дій - знаряддя і засоби, що використовуються, - сліди вчинення дій”; представлено повну багаторівневу класифікаційну систему розгорнутого структурованого опису сучасних способів виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державних лотерей, характерних для них знарядь, засобів, обстановки та слідів;

- встановлено, що способи зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту і збуту підроблених грошових знаків, державних цінних паперів,

білетів державних лотерей обираються злочинцями залежно від якості підробок, тобто від способів їх виготовлення, оскільки вона є його результатом;

- виявлено типові ознаки особи фальшивомонетника, встановлено їх особливості залежно від способу, знарядь і засобів виготовлення та досягнутої якості предмета посягання, що дозволило розробити на цій основі типологію фальшивомонетництва: державне (в Україні не зафіксоване), професійне і непрофесійне; у рамках кожного виділеного типу встановлено статистично найбільш часто (закономірно) повторювані взаємозв'язки і висвітлено їх за схемою: особа злочинця – спосіб вчинення злочину – знаряддя і засоби – місце і обстановка – типові сліди – особи злочинця;

удосконалено

- обґрунтовано, що у рамках фальшивомонетництва підроблені грошові знаки, державні цінні папери, білети державних лотерей повинні мати істотну подібність до справжніх за носієм, графічною точністю, кольоропередачею і узгодженістю елементів дизайну та органолептичних елементів захисту, яка забезпечує їм об'єктивну можливість надходження і перебування в обігу на рівні зі справжніми. З метою вироблення єдиної практики ст. 199 КК України запропоновано: 1) доповнити примітку до неї, у якій було б визначено ознаки ступеня подібності підробок, 2) засоби доказування, якими об'єктивно можливо цей ступінь подібності встановлювати (оцінити);

- криміналістичне розуміння поняття “спосіб виготовлення підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державних лотерей” з включенням до його змісту ознак злочинного результату застосування певних прийомів, що дозволяє показати індивідуальність фальшивомонетництва як окремого виду злочинної діяльності, і розширить можливості розпізнавання в конкретних ситуаціях способів підробки, характерних для фальшивомонетництва;

- криміналістичні класифікації сучасних способів виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державних лотерей, в тому числі класифікацію способів підроблення їх зображень.

Практичне значення одержаних результатів полягає передусім у тому, що обґрунтовані і викладені у дисертації положення і рекомендації мають прикладну спрямованість на вдосконалення правоохоронної діяльності з викриття і розслідування фальшивомонетництва, оскільки упорядкована у ній система криміналістично значущих відомостей про цей вид злочинів є зручним інструментом інформаційного забезпечення цієї діяльності, що сприяє цілеспрямованості, ефективності і повноті досудового і судового слідства. Сформульовані й аргументовані у дисертації теоретичні положення і висновки є відповідним внеском у розвиток наукових основ криміналістичної методики, концепції криміналістичної характеристики злочинів, методики розслідування фальшивомонетництва. Матеріали дисертації можуть бути використані:

- у практично-методичному плані - для методичного та інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів, судів, інших органів державної влади, банків, недержавних організацій, заінтересованих у протидії злочинності у сфері грошообігу;

- у науково-дослідній роботі – як підґрунтя для наступної розробки розгорнутих рекомендацій чи спеціальних методик розслідування фальшивомонетництва, доповнення його криміналістичної характеристики, розвитку уявлень про криміналістичну характеристику злочинів, наукових досліджень в галузі криміналістичної методики;

- у навчально-методичному плані - для підготовки навчальних програм, підручників, посібників, викладання курсу “Криміналістика” і відповідних спецкурсів, а також у рамках професійної підготовки практичних працівників правоохоронних органів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження доповідались на науково-практичних конференціях, зокрема: на VIII, IX, X, XII, XIII регіональних науково-практичних конференціях “Проблеми державотворення та захисту прав людини в Україні” (Львів, лютий 2002, 2003, 2004, 2006, 2007 рр.), регіональних міжвузівських наукових конференціях молодих вчених та аспірантів “Проблеми вдосконалення правового регулювання щодо забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні” (Івано-Франківськ, квітень 2003, 2004 рр.), міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми криміналістики (Харків, 25-26 вересня 2003 р) та на науковій конференції молодих учених та аспірантів “Сучасні проблеми юридичної науки” (Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, м. Харків, 2007), а також обговорювались на теоретичному семінарі і засіданнях кафедри кримінального процесу і криміналістики юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

За результатами дисертаційного дослідження розроблено рекомендації практичним працівникам, які знайшли застосування в слідчих і оперативних підрозділах ГУ МВС України у Львівській області (Акт про впровадження від 08.05.2007 р. № ПВ/295).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені у тринадцяти наукових публікаціях, шість із яких містяться у фахових виданнях.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями дослідження, логікою наукового пізнання та вимогами ВАКу України і композиційно складається зі вступу, чотирьох розділів, що налічують десять підрозділів і три пункти, висновків, списку використаних джерел (загальна кількість 335) та додатків. Повний обсяг дисертації складає 240 сторінок, список використаних джерел та додатки вміщені на 50 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розкривається сутність, стан і значущість наукової проблеми, підстави і вихідні дані для розроблення теми, обґрунтовується її вибір для дисертаційного дослідження; визначаються його мета, завдання, об’єкт і предмет; методологічна основа та наукова новизна одержаних результатів, висвітлено зв’язок роботи з науковими програмами, темами, відомості про апробацію положень дисертаційного дослідження та подано рекомендації щодо їх практичного застосування.

Розділ перший “Теоретико-методологічні засади формування криміналістичної характеристики фальшивомонетництва” складається із трьох

підрозділів, у яких дисертант, виходячи з положень загальної теорії криміналістики, наукових основ методики розслідування злочинів, аналізує поняття, структуру, роль та інші концептуальні питання криміналістичної характеристики злочинів, які, будучи загальним знанням, слугують теоретико-методологічним орієнтиром, умовами формування криміналістичної характеристики фальшивомонетництва.

У підрозділі 1.1. **“Поняття та сутність криміналістичної характеристики злочинів”** аналізуються становлення, сучасний стан і тенденції цієї концепції. За сорокалітню історію свого існування поняття криміналістичної характеристики злочинів пройшло кілька фаз розвитку, що зумовлювались еволюцією уявлень про об’єкт і предмет криміналістики, впровадженням у сферу криміналістичних досліджень діяльнісного підходу, моделювання, системно-структурного та інших методів пізнання, поглибленою розробкою наукових основ методики розслідування злочинів. Дисертант показує як вказані зміни відображались у підходах до конструювання її дефініції.

Щодо аргументів опонентів криміналістичної характеристики злочинів про недоцільність її існування й використання та пропозицій замінити її на інші “старі” або “нові” категорії, то значимість для розкриття і розслідування злочинів відомостей про процес їх вчинення у криміналістиці відзначалась завжди. І на сьогоднішньому етапі розвитку загальних основ криміналістичної методики предметом дискусії є лише питання про те, яка наукова категорія має слугувати уніфікованою формою, методологічною основою для дослідження окремих видів злочинної діяльності. Обґрунтовується що домінуючою є позиція, згідно з якою такою категорією має бути криміналістична характеристика злочинів, і водночас звертається увага на суперечливість її теоретичних положень. На основі аналізу поглядів щодо проблеми дослідження дисертант виокремив і систематизовано представив риси і властивості, які в сукупності дають відносно завершене уявлення про сутність криміналістичної характеристики злочинів, відрізняють її від інших характеристик злочинів і від інших криміналістичних категорій, і які, на думку дисертанта, є вимогами, що ставляться наукою до формування криміналістичних характеристик окремих видів злочинів, в тому числі фальшивомонетництва, і забезпечують виконання ними своїх функцій.

Дисертант доводить, що криміналістична характеристика злочинів: 1) за змістом - це сукупність інформації про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду; 2) у своїх *межах* повинна охоплювати тільки ті відомості, що мають значення для розкриття та розслідування злочинів і полегшують вирішення завдань правосуддя; 3) за *суттю* – це динамічне системне утворення, елементи якого перебувають у закономірних взаємозв’язках; 4) *має завданням* давати цілісне системне уявлення про певний вид злочинної діяльності (*об’єкт дослідження*), зокрема, розкривати закономірності її механізму і закономірності утворення при цьому джерел доказової інформації (*предмет дослідження*); 5) за *формою* уявляється у вигляді інформаційної моделі; 6) є *новою парадигмою дослідження криміналістичної сутності злочинної діяльності різних видів*, що дозволяє продовжити дослідження в даній сфері в новому ключі та у логічному

зв'язку з попередніми підходами; 7) за походженням має науковий характер - є результатом науково-дослідної діяльності і формується на основі вивчення та аналізу різноманітних джерел інформації про злочинну діяльність певного виду; 8) повинна бути *типовою* – містити опис з необхідністю повторюваних ознак усіх структурних елементів механізму злочинів і взаємозв'язків між ними; 9) має бути *динамічною, своєчасною* – відображати особливості виду злочинної діяльності, реальні для конкретного історичного періоду; 10) це *вірогідна* модель подій злочинів - зведена у ній інформація отримана на статистичному рівні.

Викладене дало підстави визначити криміналістичну характеристику злочинів як *інформаційну модель злочинної діяльності певного виду (групи), яка системно-упорядковано відображає узагальнені відомості про типові криміналістично значущі ознаки її елементів та про закономірності її механізму, використовується для науково-емпіричного обґрунтування рекомендацій в окремих методиках та сприяє ефективному вирішенню безпосередніх завдань виявлення, розкриття, розслідування і попередження конкретних злочинів.*

У підрозділі 1.2. “**Структура криміналістичної характеристики фальшивомонетництва**” показана проблемність і хід визначення елементів криміналістичної характеристики фальшивомонетництва, які підлягають опису у ній.

Узагальнивши теоретичні напрацювання попередників, автор виділяє шість підходів до відбору елементів і структуризації криміналістичних характеристик злочинів окремих видів, порівняльний аналіз яких дає підстави вважати їх взаємодоповнюючими. Забезпечення системних властивостей криміналістичної характеристики злочинів вимагає при визначенні її структури дотримання правил побудови будь-якого системного утворення: елементи, які входять у систему, повинні а) структурно утворювати цілісність із стійкими взаємозв'язками між ними і мають існувати закони їх взаємодії, б) бути якісно однорівневими. Ґрунтуючись на цих правилах і на тому, що структура і зміст криміналістичної характеристики злочинів, повинні узгоджуватись з об'єктом криміналістики, дисертант доходить висновків: 1) структуру криміналістичної характеристики злочинів становлять елементи злочинної діяльності, які утворюють її механізм; 2) виділення механізму злочину (В.О.Образцов, М.П.Яблоков) окремим її елементом навряд чи прийнятне, оскільки, по-перше, останній сам структурно є явищем складним, відтак порушується правило про однорівневість структурних елементів системи; по-друге, механізм злочину (злочинної діяльності) – це динамічна взаємодія, просторово-часовий і причинно-наслідковий порядок взаємообумовленостей, різноманітних поєднань ознак елементів злочину, що дозволяє уявити цілісну картину процесу його вчинення. Тож закономірності механізму злочину є тією ґносеологічною основою, що дозволяє представити криміналістично значущі відомості про злочин у взаємозв'язках між собою; 3) немає підстав включати до її структури будь-які явища, які не утворюватимуть органічну цілісність з іншими її елементами.

Виходячи з цього, дисертант визначає структуру криміналістичної характеристики фальшивомонетництва з точки зору системно-діяльнісного підходу: об'єкт діяльності (предмет посягання), суб'єкт діяльності (особа злочинця), засоби діяльності (підсистема взаємозв'язаних елементів, що використовуються злочинцем для досягнення мети діяльності – способи, знаряддя, обстановка), результат діяльності (сліди злочину). Оскільки, мета й інші суб'єктивні фактори проявляються в усіх вказаних елементах, а у дробленні структури криміналістичної характеристики і в дублюванні одних і тих же відомостей доцільності немає, то мета і мотиви фальшивомонетництва розглядатимуться в контексті психологічних рис особи злочинця.

У підрозділі 1.3. **“Значення криміналістичної характеристики фальшивомонетництва”** узагальнюються погляди науковців на теоретичне і прикладне значення криміналістичних характеристик окремих видів злочинів, обґрунтовується власне бачення напрямків їх використання, простежується й ілюструється механізм (принцип) використання криміналістичної характеристики фальшивомонетництва на практиці.

Звернувши увагу, що погляди науковців на теоретичне і прикладне значення криміналістичних характеристик окремих видів злочинів пов'язані з їхнім баченням місця даної наукової категорії у системі криміналістики (зокрема, вона включається до розділу 1) **“Криміналістична методика”** (В.П.Бахін, Р.С.Белкін, О.Н.Колесніченко, М.В.Салтевський та ін.); 2) **“Методологічні основи криміналістики”** (Г.А.Густов, В.Ф.Єрмолович, В.О.Образцов, І.Ф.Пантелєєв, М.П.Яблоков)), дисертант обґрунтовує можливість використання криміналістичної характеристики злочинів окремого виду, в тому числі фальшивомонетництва, не лише по-вертикалі – в окремій криміналістичній методиці, а й додатково по-горизонталі - на її основі можуть розвиватись спеціальні для даного виду злочинів тактичні прийоми і технічні засоби.

Звертається увага і на відсутність у науці єдиного бачення прикладного використання криміналістичної характеристики виду злочинів в окремій методиці і в практиці розслідування конкретних злочинів. Проаналізувавши існуючі позиції щодо цього, дисертант доводить, що вектор прикладного використання криміналістичної характеристики виду злочинів (фальшивомонетництва) як у розробці окремої криміналістичної методики, так і в роботі слідчого й інших суб'єктів доказування, є послідовно ступеневим відповідно до логіки пізнавального процесу й етапів розвитку версії, і може бути представлений у такій послідовності: 1) у розробці методики криміналістична характеристика є інформаційною основою логічного аналізу типових слідчих ситуацій, а в практичній роботі слідчого дозволяє адекватно проаналізувати вихідну інформацію події, що розслідується, й уявити найближчі завдання розслідування; 2) результатом цього аналізу є побудова у методиці системи типових слідчих версій, у практичній діяльності – робочих версій; 3) внаслідок співставлення типових слідчих версій про невідомі елементи механізму злочину з узагальненими відомостями про аналогічні механізми їх вчинення у минулому в окремій методиці викладаються виведені з версій наслідки – типовий перелік обставин, які треба встановити (засоби перевірки версії).

Співставивши робочі версії з криміналістичною характеристикою фальшивомонетництва, слідчий мисленно уявляє, які обставини, матеріальні й ідеальні сліди мають існувати в дійсності та які типові місця їх знаходження, якщо його версія істинна; 4) характером обставин, які треба встановити для підтвердження чи спростування версій, зумовлюються способи перевірки версій, тобто – особливості (типізований алгоритм) планування, організації і здійснення розслідування у цілому і тактика проведення окремих слідчих дій. Схема пізнавального циклу у процесі судового слідства принципово не відрізняється від схеми пізнання на досудовому слідстві, звичайно з врахуванням специфіки судового дослідження обставин справи, тож криміналістична характеристика фальшивомонетництва є важливим інформаційним засобом для тактики судового слідства і прийняття процесуальних рішень у справі.

Розділ другий “Предмет посягання фальшивомонетництва” складається із трьох підрозділів, у яких визначається предмет посягання фальшивомонетництва, вирізняються його криміналістичні (натурально-речові) ознаки і розкривається їх зміст.

У підрозділі **2.1. “Проблеми визначення предмета посягання фальшивомонетництва”** розкривається дискусійність наявної теоретичної основи для його визначення, виділяються його криміналістичні ознаки, які підлягають опису.

Серед вживаного різноманіття термінологічних зворотів, якими позначається предмет посягання як елемент криміналістичної характеристики, з точки зору правил відображення понять у термінах найбільш адекватним є термін “предмет посягання”.

Автор вважає недосконалим запропоноване М.В.Салтевським, В.О.Образцовим, В.Ф.Єрмоловичем дефініцію поняття предмета посягання як найрізноманітніших фізичних об’єктів органічного і неорганічного походження, які є матеріальним субстратом охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин. Воно, на його думку, не узгоджується з пошуково-пізнавальною суттю предмета посягання як слідоутворюючого і слідоприймаючого об’єкта, в той час, як речі - матеріальні субстрати об’єкта злочину, далеко не у всіх видах злочинів зазнають впливу (змін) внаслідок посягання. Тому воно не може вважатись універсальним керівництвом для розпізнавання у такій якості речей, які дійсно мають пошуково-доказове значення для розслідування. Дисертант обґрунтовує, що предмет посягання як елемент криміналістичної характеристики має розглядатись як складова механізму злочинної діяльності і формулює його дефініцію, яка зазначена у науковій новизні.

Автор не поділяє позиції дослідників (В.С.Мацишин, Д.В.Пузанков, Є.П.Фірсов), які предметами посягання фальшивомонетництва визначили справжні валюти, цінні папери. Оскільки у механізмі злочинної діяльності фальшивомонетників при будь-якій формі діяння, передбаченій ст. 199 КК України, центральним елементом є підроблені грошові знаки, державні цінні папери (далі ДЦП), білети державних лотерей (далі – БДЛ), і аж ніяк не справжні, то власне їх і треба вважати предметами посягання.

За елементами дизайну і захисту, носієм інформації підроблені банкноти, монети, ДЦП, БДЛ одночасно мають і схожість, і відмінність з оригіналами. Отож

натурально-речову характеристику підроблених грошових знаків, ДЦП, БДЛ розкривають три групи криміналістично значущих ознак, відомості про які, крім цього, забезпечують доказування методом групової ідентифікації: 1) *спільні (родові) ознаки*, котрі дозволяють віднести їх до роду предметів, що схожі з банкнотами, монетами, ДЦП, БДЛ; 2) *окремі ознаки* - елементи дизайну чи захисту, які відрізняють підробку від оригіналу; 3) *групові ознаки* - спеціальні параметри (шаблон) їх схожості з оригіналами, які впливають з норми ст. 199 КК, і підлягають доказуванню в справах про фальшивомонетництво.

У підрозділі 2.1. **“Родові ознаки підроблених банкнот, монет, державних цінних паперів, білетів державних лотерей”** наголошується на важливості обізнаності суб’єктів доказування про ознаки справжності (реквізити, елементи дизайну і захисту) банкнот, монет, ДЦП, БДЛ для виявлення (розпізнавання) підробок цих документів, грамотного їх огляду і фіксації його результатів, формулювання питань перед техніко-криміналістичною експертизою, оцінки повноти і достовірності висновку експерта; встановлення ступеня подібності підробок до оригіналів, для вирішення інших питань.

Оскільки сучасна концепція виготовлення банкнот, монет, ДЦП, БДЛ передбачає декілька різнопланових за характером рівнів захисту, автор описує їх на основі різних класифікацій, складові яких переплітаються, супроводжуючи опис прикладами й ілюстраціями їх топографії на банкнотах, що найчастіше піддаються фальшуванню. З’ясовано вимоги, що ставляться до захисту БДЛ і сертифікатних ДЦП.

У підрозділі 2.3. **“Групові ознаки підроблених банкнот, монет, документарних державних цінних паперів, білетів державних лотерей”** розкриваються ті їх ознаки, за якими здійснюється їх групова ідентифікація як підроблених з точки зору наявності складу злочину, передбаченого ст. 199 КК України, які визначають мету розслідування й індивідуалізують фальшивомонетництво, в тому числі і в криміналістичному сенсі.

Групові ознаки підроблених банкнот, монет, ДЦП, БДЛ впливають із кримінального закону. Їх змістом є такі кількісні параметри-вимоги до подібності підробок з оригіналами, які дають можливість у звичайних умовах видати їх за дійсні під час збуту іншим особам та забезпечити перебування у ньому на рівні зі справжніми. Вивченням судової практики за 1996-2006 рр. встановлено, що невизначеність цих ознак у самому кримінальному законі, а також невиразне їх роз’яснення у п.5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12.04.1996 р. №6 залишає поле для неоднозначного тлумачення ступеня подібності. Надмірно широкий судовий угляд призводить до суб’єктивізму, і застосування ст. 199 КК України у точній відповідності з її призначенням перетворилось у випадковість, що є недопустимим з точки зору принципів законності, рівності учасників процесу перед законом, об’єктивної істини.

Дисертант обґрунтовує, що в усуненні зазначених недоліків правозастосування вагоме слово належить криміналістиці, яка, створюючи аргументовані природничо-наукові підстави для регулювання суспільних відносин, мала б виробити і

запропонувати: 1) уніфіковані ознаки (критерій) достатнього ступеня подібності з оригіналами, яким мають відповідати підроблені гроші, ДЦП, БДЛ у рамках фальшивомонетництва, 2) засоби доказування, якими можна об'єктивно цей ступінь подібності встановлювати.

На основі системного тлумачення законодавства, комплексного аналізу соціальної обумовленості криміналізації фальшивомонетництва, сучасного розвитку грошового обігу, технологій відтворення зображень, функції елементів захисту, їх класифікації на загальнодоступні (органолептичні, сенсорні) і приховані, автор обґрунтовує теоретичну і практичну потребу доповнити примітку до ст. 199 КК України, виклавши у ній ч.1 у такій редакції: “Під підробленими банкнотами, монетами, державними цінними паперами, білетами державних лотерей треба розуміти такі, що мають істотну подібність до справжніх за формою і розмірами носія, графічною точністю, кольоропередачею і узгодженістю елементів дизайну та органолептичних елементів захисту, яка забезпечує їм об'єктивну можливість надходження і перебування в обігу на рівні зі справжніми”.

Придатність підроблених грошей, ДЦП до обігу – це їх об'єктивно необхідна ознака для наявності фальшивомонетництва, і підхід до її встановлення теж має бути об'єктивним. Тому автор пропонує на вирішення техніко-криміналістичної експертизи банкнот, сертифікатних ДЦП ставити комплекс питань: 1) *чи відповідає наданий на дослідження грошовий знак, цінний папір (за елементами дизайну і захисту) справжнім грошовим знакам такого ж номіналу та року випуску?* 2) *якщо не відповідає, то яка якість відтворення на ньому елементів дизайну та органолептичних елементів захисту та чи можуть ознаки розбіжності зі справжнім грошовим знаком такого ж номіналу і року зразка бути сприйняті сенсорними відчуттями людини (зір, слух, дотик) без спеціальних пристроїв?* Для вироблення єдиної практики доказування доцільно було б доповнити вказаними питаннями п.25.1. Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджених наказом Мініюсту України №53/3 від 08.10.1998 р.

Розділ третій “Способи, знаряддя, місце, обстановка, час та слідова картина фальшивомонетництва” складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1. “Загальні положення криміналістичного дослідження способів, знарядь, місця, обстановки, часу та слідів вчинення фальшивомонетництва” обирається підхід до опису цих елементів, аналізуються їх зв'язки, розкривається обумовленість способів зберігання, придбання, перевезення, пересилання в Україну з метою збуту і збуту підроблених грошей способами їх виготовлення.

Аналіз літератури та виявлені у вивченому масиві кримінальних справ про фальшивомонетництво типові закономірні прямі і зворотні зв'язки між *“діями, прийомами з готування, вчинення і приховування злочину – знаряддями і засобами, що використовуються - часом, місцем, обстановкою вчинення дій, - слідами вчинення дій”* дали дисертанту достатні теоретичні й емпіричні підстави для опису цих елементів у криміналістичній характеристиці фальшивомонетництва за вказаною схемою. Такий

опис проливає світло на закономірності утворення слідів злочину і найбільш пристосованим для використання у пошуково-доказовій діяльності.

Вивченням кримінальних справ встановлено, що за період 2001-2006 рр. у 2,5% справ підсудним у вину ставилось виготовлення; 1,5% - перевезення з метою збуту підроблених грошей; у 96% - збут, із яких у 23% у вину ставилась сукупність збуту і зберігання, у 11% - збуту, придбання, перевезення. При цьому не зустрічались справи з інкримінуванням пересилання чи ввезення в Україну підробок з метою збуту, а також такі, де придбання чи зберігання інкримінувались як самостійні злочини. Способи зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту і збуту підроблених грошей, ДЦП, БДЛ обираються злочинцями залежно від якості підробок, тобто від способу їх виготовлення, оскільки вона є його результатом. Отож, відомості про типові способи виготовлення підроблених грошей мають універсальне практичне значення, є стрижневими для планування, організації і здійснення слідчих і оперативно-розшукових дій при розслідуванні будь-якої форми фальшивомонетництва, сприяють пошуку джерела виготовлення і розповсюдження підробок.

У підрозділі 3.2. **“Способи і слідова картина виготовлення підроблених грошових знаків, державних цінних паперів, білетів державних лотерей”**, що налічує три пункти, розкриваються технології, знаряддя і засоби що застосовуються для виробництва підроблених банкнот, монет, ДЦП, БДЛ, характерні сліди і їх локалізація.

Дисертант обґрунтовує, що у рамках фальшивомонетництва як окремого виду злочинної діяльності *спосіб виготовлення підроблених грошових знаків, ДЦП, БДЛ* – це зумовлена об’єктивними і суб’єктивними чинниками система дій, що виконуються у визначеній послідовності для отримання кінцевого результату – підроблених грошових знаків, ДЦП, БДЛ, які об’єктивно мають істотну подібність до справжніх і здатні сприйматись і перебувати в обігу наче справжні.

Способи виготовлення підроблених банкнот, монет, ДЦП, БДЛ є повноструктурними (включають етапи готування, вчинення і приховування). До того ж безпосередні дії, що входять у окремі етапи можуть вчинятися різними особами.

За даними Інтерполу відомо понад 10 тисяч способів виготовлення підроблених грошей і цінних паперів. Тому для їх пізнання велике методичне значення має класифікація, особливість якої у рамках даного дослідження полягає в тому, що при цій процедурі треба враховувати її кінцеву мету і не тільки створити багаторівневу теоретичну класифікаційну модель, а й якнайкраще пристосувати її для практичного застосування у методиці розслідування фальшивомонетництва. Відтак, з усього різноманіття технологій підроблення зображень, реквізитів, захисних елементів автор групує усі способи виготовлення підроблених грошових знаків, ДЦП, БДЛ

за змістом: 1) способи повної підробки, 2) способи переробки (часткової підробки);

за ступенем подібності підробок до оригіналів (рівнем якості): 1) низькоякісні (некваліфіковані або непрофесійні) і 2) високоякісні (кваліфіковані або професійні);

за матеріально-речовою формою предмета фальшування (металеві, паперові, електронні носії) і відтак за матеріалами і технологіями, використовуваними для виготовлення предмета посягання способи підробки 1) паперових грошових знаків, БДЛ, документарних ДЦП, 2) монет, 3) бездокументарних ДЦП.

Підробка бездокументарних ДЦП полягає у підробленні електронної інформації у вигляді облікових записів на рахунках у комп'ютерних базах даних, які ведуть зберігачі ДЦП, тобто - є втручанням у роботу автоматизованої системи, якою є система реєстру власників рахунків у ДЦП, і є різновидом так званих комп'ютерних злочинів.

За 2000-2006 роки в Україні не зареєстровано фактів підробки БДЛ, сертифікатних чи бездокументарних ДЦП, основну масу вилученого фальсифікату складають паперові гроші. Аналіз висновків експерта і колекцій зразків підроблених банкнот у НДЕКЦ при ГУ МВС України у Львівській і Рівненській областях за 2000-2006 рр. показує, що близько 90% підроблених банкнот (гривні НБУ, долари США, євро Євросоюзу) мають істотну подібність до оригіналів, виготовлені сучасними засобами репрографії і поліграфії, імітують частину органолептичних елементів захисту.

У пункті 3.2.1. “Способи і слідова картина повної і часткової підробки банкнот, документарних державних цінних паперів, білетів державних лотерей” аналізуються у взаємозв'язку ці способи, характерні для них знаряддя, обстановка і сліди застосування.

Повна підробка банкнот, ДЦП, БДЛ – це виготовлення всупереч установленому законодавством порядку нових банкнот, ДЦП, БДЛ шляхом відтворення реквізитів і поліграфічного оформлення з можливим відтворенням елементів захисту оригіналів на папері, викраденому з підприємств, що виконують замовлення установ-емітентів, або спеціально виготовленому чи, здебільшого, на високоякісному папері споживчого призначення. Автор поділяє і додатково аргументує думку С.Ю.Петряєва про доцільність окремого виділення: 1) способів відтворення поліграфічного оформлення (зображень); 2) способів підроблення елементів захисту; 3) способів приховування факту підробки.

При систематизації способів відтворення зображень автор використав за критерій необхідне при певному способі обладнання і морфологічні ознаки-сліди, за якими даний спосіб можна діагностувати, що дозволило комплексно представити пошукову інформацію про технології формування зображення підробленої банкноти, рід, вид, марку використаного обладнання, необхідні матеріали, характерні сліди і обстановку.

У літературі виявлено кілька класифікаційних схем способів повної підробки банкнот, проте одні з них не охоплюють усі існуючі фальшивомонетницькі методи, інші - суперечать прийнятим у техніці критеріям для поділу способів відтворення зображень документів. На основі загальноприйнятої у поліграфії класифікації технологій друкування (з форм і без форм) дисертант розкриває способи відтворення зображень підроблених банкнот, ДЦП за такою підсистемою: 1) поліграфічні (високий, глибокий, плоский, трафаретний), 2) репрографічні (електрофотографічний, струменево-крапельний, термовосковий, матричний), 3) анастатичний, 4) комбіновані.

Часткова підробка банкнот фактично зводяться до внесення змін лише у реквізити і поліграфічне оформлення оригіналів, а її сучасні способи бувають таких різновидів: 1) підчищення, витравлювання або ґрунтування початкових зображень і наступне нанесення нового зображення шляхом домальовування чи одним із способів друку; 2) аплікація; 3) монтаж. *Часткова підробка документарних ДЦП* можлива двох видів: 1) заповнення необхідних реквізитів на справжніх бланках ДЦП, котрі злочинці отримали обманним шляхом чи придбали; 2) видалення на певному етапі обігу первинних реквізитів зі справжнього ДЦП і наступне нанесення неправдивих відомостей про строк погашення, суму, емітента, індосанта (держателя) та інших значень.

У пункті 3.2.2. **“Способи і слідова картина підроблення захисних елементів”**, відзначається, що для досягнення якнайближчої подібності підробок до оригіналів, крім поліграфічного оформлення, фальшивомонетники вимушені відтворити чи зімітувати елементи захисту; характеризуються основні технології і знаряддя їх імітації та її сліди.

Пункт 3.2.3. **“Способи, знаряддя і слідова картина підробки монет”** містить опис способів підробки монет, властивих для них знарядь і слідової картини: а) лиття; б) штамповка; в) гальванопластика; г) переробка справжніх монет. Дослідженням підтверджено, що підробка монет залишилась у минулому, оскільки вартість металу часто дорівнює номіналу монети або перевищує її, що в сукупності зі складною технологією виготовлення робить підробку монет нерентабельною. Із вивчених кримінальних справ і статистики встановлено лише один випадок підробки монет гривні у кількості 23 штуки, і їх наступного збуту в м. Рівне.

Розділ четвертий “ Особа злочинця і взаємозв’язок її ознак з ознаками інших елементів механізму фальшивомонетництва” складається з двох підрозділів, у яких дисертант розкриває соціально-особистісні ознаки та типологію фальшивомонетників залежно від способу, знарядь виготовлення та досягнутою якості предмета посягання.

У підрозділі 4.1. **“Криміналістично значущі ознаки особи фальшивомонетника”** подаються зведені відомості про типові зовнішні і внутрішні ознаки осіб, що найчастіше вчиняють дані злочини. Серед фальшивомонетників, кримінальні справи щодо яких були направлені до суду, прослідковується загальна тенденція: лідируючі позиції серед них займають громадяни України (~95%), жителі міст (~80%), особи з середньою, середньо-технічною освітою (~77%), за місцем праці, навчання, проживання характеризуються позитивно (~96%), безробітні (~60%). Фальшивомонетництво – прерогатива чоловіків (~98%), жінки зустрічаються рідко, переважно ролі збувальників. Зустрічаються також студенти (~8%), особи, які мали судимості (~15%), перебували на обліку у психіатричному диспансері або психічна хвороба яких встановлена судово-психіатричною експертизою (~3%), громадяни Росії, кавказьких держав, Молдови, Румунії, Чехії, Лівану (~5%). Якщо злочинці - іноземці, то фальшивки походять з-за кордону. Майже 2/3 злочинів вчиняється групами із 2-4 чоловіків у віці 18-28 років.

У підрозділі 4.2. **“Взаємозв’язок ознак особи фальшивомонетника з ознаками інших елементів механізму фальшивомонетництва”** на основі аналізу кримінальних

справ, оперативної інформації дисертант залежно від використовуваних способів виготовлення, знарядь та засобів, від досягнутої якості предмета посягання, мотивів виділяє три типи фальшивомонетництва: державне (в Україні не зафіксоване), професійне, непрофесійне. У кожному з них спостерігається очевидна повторюваність окремих ознак, проявів закономірностей у діях з готування, вчинення і приховуванню злочину, а також спільні риси, властиві всім злочинцям кожного типу.

Професійне фальшивомонетництво – виготовлення і первинний збут повністю підроблених банкнот, ДЦП кваліфікованими способами, що забезпечують високу подібність підробок до оригіналів і застосування яких вимагає спеціальних знань і навиків, що виходять за рамки пересічних. Отож, *кваліфікованою підробкою банкнот, ДЦП, БДЛ* дисертант вважає поєднання: способів відтворення графічних зображень - поліграфічні, повнокольорові електрофотографічний і струменево-крапельний друк твердими та світло-водостійкими рідкими чорнилами), зі способами відтворення або імітації хоча б сенсорних елементів захисту. Виготовлення підробок вказаними способами вказує на злочинну групу, до числа якої входить професійний виготівник віком 30–40 років; мешканець міста; працюючий, матеріально забезпечений; володіє творчими, організаторськими здібностями, інженерним мисленням; за професійною підготовкою чи власними інтересами (хобі) - знаннями в галузі хімії, поліграфії; набув необхідного досвіду; соціально-спрямований на самовдосконалення, самоствердження; з високим рівнем інтелекту і вольовими властивостями. При цьому типі фальшивомонетництва в обстановці вчинення злочину спостерігаються сліди його приховування.

Непрофесійне фальшивомонетництво – особи які здійснюють: а) некваліфіковану часткову переробку, б) повну підробку некваліфікованими способами, при яких, як правило, забезпечується відтворення лише графічних зображень без імітації ступенів захисту (анастатичний, електрофотографічний, повнокольоровий струменево-крапельний друк рідкими чорнилами); в) первинний чи вторинний збут низькоякісних підробок; г) вторинний збут високоякісних підробок. Виготовлення некваліфікованих підробок здійснюється за місцем проживання виготівника. На час виникнення наміру злочинці уже мають у домашньому користуванні комп'ютерну чи копіювально-множилъну техніку або доступ до неї на робочому місці. Намір виникає спонтанно і зумовлений наявністю цієї техніки, мінімальними витратами, швидкістю виготовлення відбитків або цікавістю. Виготівникам властивий молодий вік –16 до 25 років, діють частіше - у складі групи осіб за попередньою змовою з розподілом ролей чи без такого.

Передбачені ст. 199 КК України форми злочинної дії становлять органічну єдність у послідовно-діяльнісному аспекті (вчинення однієї дії створює передумови (є підготовкою) для вчинення іншої, що дало підстави розподілити усіх учасників груп фальшивомонетників на виготівників, збувальників і організаторів.

У **висновках** сформульовані головні наукові та практичні результати роботи, які стосуються поняття та сутності криміналістичної характеристики злочинів, в тому числі

фальшивомонетництва, алгоритму її використання в окремій криміналістичній методиці та в діяльності суб'єктів доказування; сформульовано: поняття предмета посягання як елемента криміналістичної характеристики злочинів, поняття предмета посягання фальшивомонетництва, способу виготовлення підроблених грошових знаків, ДЦП, БДЛ; представлено класифікаційні системи видів і способів підробки грошових знаків, ДЦП, БДЛ; подано відомості про виділені типи фальшивомонетництва; сформульовано проект доповнення до ст. 199 КК України.

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. Калужна О. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики фальшивомонетництва // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2002. – Вип. 37. - С. 545-549.
2. Калужна О. Обшук в справах про фальшивомонетництво // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2003. – Вип. 38. - С. 558-564.
3. Калужна О.М. Предмет фальшивомонетництва: пошуково-пізнавальний аспект // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2003. – Вип. XI. – С. 239-247.
4. Калужна О.М. Окремі проблеми концепції криміналістичної характеристики злочинів // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2004. – Вип. XIII. – С. 217-221.
5. Калужна О. Фальшивомонетництво: структура криміналістичної характеристики // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2004. – Вип. 39. – С. 567-574.
6. Калужна О. Підроблені гроші, державні цінні папери, білети державних лотерей: питання ознак та якості “підробленості” // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2005. – Вип. 40. – С. 342-351.
7. Калужна О. Особа фальшивомонетника та її криміналістично значимі ознаки // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали VIII регіональної науково-практичної конференції. 13-14 лютого 2002 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Фрака, 2002. – С. 284-286.
8. Калужна О. Обшук: об'єкти пошуку в справах про фальшивомонетництво // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали IX регіональної науково-практичної конференції. 13-14 лютого 2003 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Фрака, 2003. – С. 492-495.
9. Калужна О.М. Поняття предмета посягання як елемента криміналістичної характеристики фальшивомонетництва // Актуальні проблеми криміналістики: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків) 25-26 вересня 2003 р. / Ред. кол.: М.І.Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – Х.: Гриф, 2003. – С. 146-149.
10. Калужна О.М. Про роль криміналістичної характеристики у системі методики розслідування фальшивомонетництва // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали X регіональної науково-практичної конференції. 5-6

лютого 2004 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Фрака, 2004. – С. 466-467.

11. Калужна О. Спосіб виготовлення підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державних лотерей як елемент криміналістичної характеристики фальшивомонетництва // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XII регіональної науково-практичної конференції. 9-10 лютого 2006 р. – Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – С. 418-420.

12. Калужна О.М. Криміналістична характеристика злочинів як уніфікована форма криміналістичного дослідження злочинної діяльності окремих видів: традиції і новації // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції. 8-9 лютого 2007 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Фрака, 2007. – С. 528-530.

13. Калужна О.М. Криміналістична характеристика злочинів: сучасний стан та тенденції // Сучасні проблеми юридичної науки та практики: Тези доповідей та наукових повідомлень всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та здобувачів / За заг. ред. проф. М.І.Панова. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – С. 195-198.

АНОТАЦІЇ

Калужна О.М. Криміналістична характеристика фальшивомонетництва. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09. – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. – Академія адвокатури України. – Київ, 2007.

У дисертації здійснено комплексний аналіз теоретичних і практичних питань криміналістичної характеристики фальшивомонетництва. Розкрито сутність криміналістичної характеристики злочинів, в тому числі фальшивомонетництва, виділено її риси, розроблено алгоритм її використання в окремій криміналістичній методиці та в діяльності суб'єктів доказування, а також по-горизонталі – в інших галузях криміналістики. На основі узагальнення слідчо-судової практики, вивчення літературних джерел виділено елементи криміналістичної характеристики фальшивомонетництва: предмет посягання, способи вчинення злочину, місце, час, обстановку, типову слідову картину, особу фальшивомонетника; здійснено опис їх криміналістично значущих ознак; встановлено закономірні взаємозв'язки між ними. Розроблено типологію фальшивомонетників, даються їх соціально-особистісні характеристики.

Ключові слова: фальшивомонетництво, методика розслідування злочинів, криміналістична характеристика злочинів.

Калужная О. М. Криминалистическая характеристика фальшивомонетничества. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза. – Академия адвокатуры Украины. – Киев, 2007.

В диссертации осуществлен комплексный анализ теоретических и практических вопросов криминалистической характеристики фальшивомонетничества.

В диссертации рассмотрены и проанализированы признаки криминалистической характеристики преступлений, в том числе фальшивомонетничества, раскрывающие ее сущность. В целях обеспечения системности криминалистических характеристик преступлений отдельных видов аргументируется целесообразность построения их структуры за кругом элементов преступной деятельности. Дисертантом разработано алгоритм использования криминалистической характеристики преступлений отдельных видов в частной криминалистической методике и в деятельности субъектов доказывания, а также аргументируется возможность их использования по-горизонтали – в других отраслях криминалистики.

На основе результатов проведенного обобщения следственно-судебной практики, статистических данных, изучения и анализа литературных источников рассмотрены элементы криминалистической характеристики фальшивомонетничества: предмет посягательства, способы совершения фальшивомонетничества, место, время, обстановка, типовая следовая картина, особа фальшивомонетчика, приведено описание их криминалистически значимых признаков, установлено закономерные взаимосвязи между ними. Предложено типологию фальшивомонетчиков, рассмотрены их социально-личностные особенности.

Ключевые слова: фальшивомонетничество; методика расследования преступлений, криминалистическая характеристика преступлений.

Kaluzhna O.M. The Criminalistic Characteristic of Counterfeiting. – A Manuscript.

Dissertation for acquiring a degree of a candidate of legal sciences in speciality 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination. – The Academy of Advocacy of Ukraine. – Kyiv, 2007.

A comprehensive analysis of the theoretical and practical issues of counterfeiting is carried out. The essence of the criminalistic characteristic of crimes, including counterfeiting is described, its peculiarities are outlined, the algorithm for its use by the subjects of proving in a separate criminalistic methodology and other fields of criminalistics is developed. The author identified the elements of criminalistic characteristic of counterfeiting based on investigative and court practice. These elements are: an object of perpetration, crime methods, place and time of committing a crime, a crime scenery, a typical trace location and a person of a perpetrator. The author also described the elements' criminalistic peculiarities, established regular connections among them, developed the typology of counterfeiters and suggested their social and personal characteristics.

Key words: counterfeiting, investigative methodology of crimes, criminalistic characteristic of crimes.